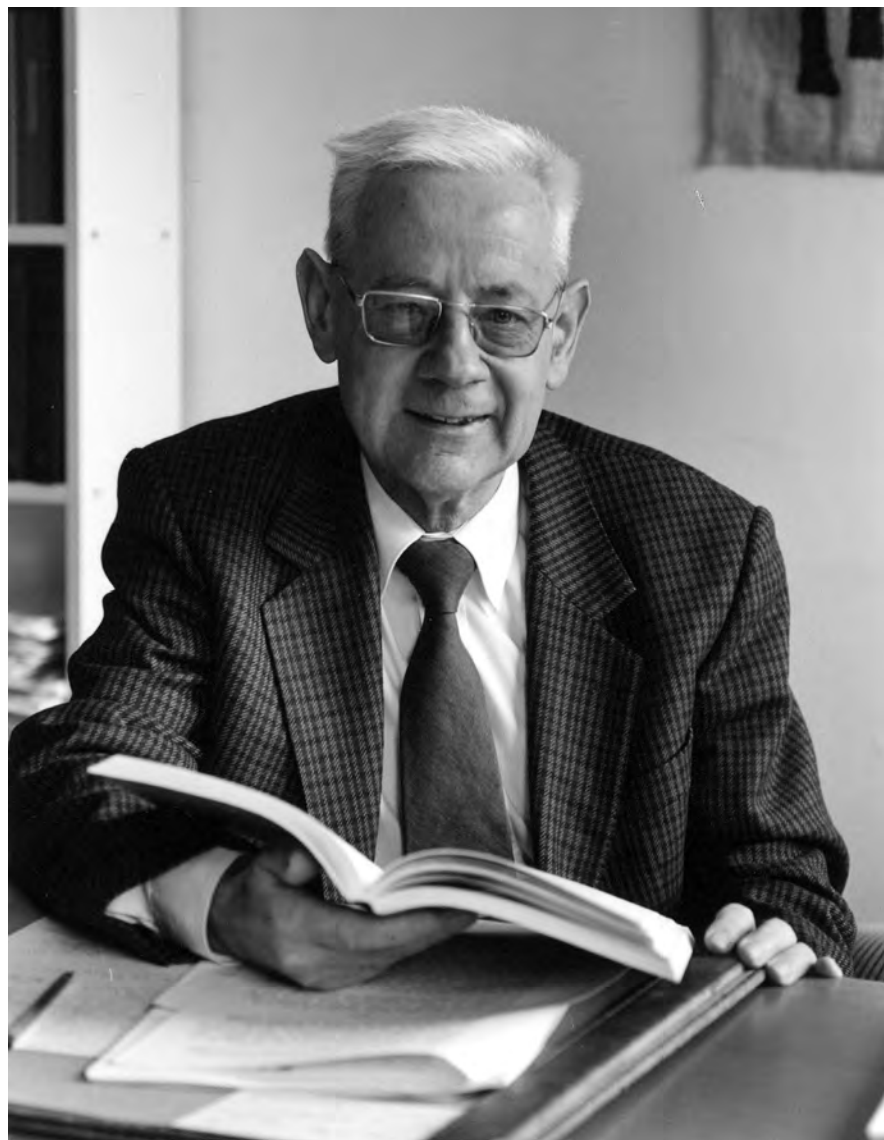

Auke Reitze Bloembergen

28 augustus 1927 – 1 november 2016

Leven

Op 1 november 2016 overleed in zijn woonplaats Wassenaar Auke Reitze Bloembergen, van 1965 tot 1979 hoogleraar burgerlijk recht aan de Universiteit Leiden en van 1979 tot 1993 raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden. Auke Bloembergen werd in 1927 als zesde en jongste kind geboren in het gezin van Auke Bloembergen en Sophia Maria (Rie) Quint in de gemeente De Bilt.² Van zijn oudere broers kregen vooral bekendheid mr. Evert Bloembergen (1918-2007), die voorzitter was van het bestuur van uitgeverijconcern VNU, en Nico(laas) Bloembergen (1920), die in 1981 de Nobelprijs voor de Natuurkunde kreeg uitgereikt en die met zijn vrouw in Tucson, Arizona (Verenigde Staten) woonachtig was.³

Auke studeerde Nederlands recht in Utrecht, waar hij in 1949 afstudeerde. Na zijn militaire dienst was hij achtereenvolgens advocaat te Den Haag en assistent bij een belastingadviesbureau. Al in 1952 publiceerde hij in het *Advocatenblad* over zijn latere promotieonderwerp.⁴ Van 1957-1965 was hij verbonden aan het Utrechtse Molengraaff Instituut voor Privaatrecht, waar hij – volgens velen: voorbeeldig – onderwijs gaf en zijn promotie voorbereidde. Auke Bloembergen was gehuwd met Johanna (Joop) Baartman (1929-2011) met wie hij drie zoons en twee kleinzoons had. Hij was een begaafd sportbeoefenaar⁵ – hij hockeyde in SCHC 1 – en een echte familieman, die zich overigens in de familiekring nooit op zijn verdiensten heeft laten

1 Hoogleraar Europees privaatrecht, Universiteit Utrecht. Dit levensbericht gaat ten dele terug op mijn bespreking van Bloembergens dissertatie in de Rode draad 'Onder doctoren', *Ars Aequi* 2008, p. 72-77. Met dank aan Folkert Bloembergen en Willem van Schendel.

2 Zie Auke R. Bloembergen, *Het gezin van Rie en Auke Bloembergen 1917-1956*, Wassenaar: eigen beheer, 2003, 216 p.

3 Zie Rob Herber, *Nico Bloembergen, Meester van het licht*, Delft: Eburon, 2016, 429 p.

4 A.R. Bloembergen, 'De omvang van de schadevergoeding bij wanprestatie en bij onrechtmatige daad', bijlage *Advocatenblad* 15 oktober 1952, p. 36-54.

5 Bloembergen speelde nog golf tot op hoge leeftijd. Eenmaal was hij uitgenodigd voor een fietstocht met andere Bekende Nederlanders. Hetgeen hem zoals hij dat zelf graag vertelde de vraag van schaatscoryfeeën Ard Schenk en Kees Verkerk opleverde: 'Wie ben jij eigenlijk?'

voorstaan.⁶ Dit levensbericht zal focussen op zijn juridische loopbaan, in het bijzonder op vier facetten daarvan: zijn dissertatie, zijn andere wetenschappelijk werk, zijn *Nachwuchs* en zijn functie als raadsheer in de Hoge Raad.

Een Utrechtse promotie

In het werk van Bloembergen heeft zijn dissertatie steeds een centrale plaats ingenomen. Op 26 mei 1965 verdedigde hij op 37-jarige leeftijd aan de Universiteit Utrecht zijn proefschrift over *Schadevergoeding bij onrechtmatige daad* (Deventer: Kluwer, 1965, 459 p.). Promotor was S.N. van Opstall, wiens naam vooral door zijn bewerking van Hofmanns *Verbintenissenrecht* voortleeft. Bloembergens dissertatie mocht zich meteen in een grote belangstelling verheugen. Van de Utrechtse faculteit kreeg hij het *judicium cum laude*. Ook de recensies warend lovend. Terecht, want het is een voorbeeldig boek. Methodologisch strak opgezet, sterk rechtsvergelijkend ingekleurd, voldoende beschrijvend om als handboek te kunnen dienen, maar tevens vol eigen meningen die het tot een echt proefschrift maken.

De studie over *Schadevergoeding bij onrechtmatige daad* bestaat uit negen hoofdstukken. Na een Inleiding komen achtereenvolgens: I de schade, II schade als concreet en als abstract begrip, III de schadevergoeding, IV de verbintenis tot schadevergoeding, V het verband tussen onrechtmatige daad en schade, VI de gerechtigden tot de schadevergoeding, VII de voordeels-toerekening, VIII schadevergoeding en verzekering en IX de schadebeperkingsplicht aan bod. De auteur heeft de rechtsvergelijking naar eigen zeggen 'beperkt' tot Duitsland en Zwitserland, Engeland en de Verenigde Staten, en Frankrijk en België. Ook de 'rechtswerkelijkheid' had hij graag onderzocht – dat zou hij later met *Verkeersslachtoffers en hun schade doen*, maar tijdgebrek stond hier aan in de weg. Bij zijn onderzoek kon hij gebruik maken van het werk dat hij voor de eerste losbladige Kluwer-editie – over onrechtmatige

6 De familie liet bij de uitvaart dan ook weten aangenaam verrast te zijn door de overlijdens-annonce van de Leidse universiteit in *NRC Handelsblad* van 3 november 2016, die onder meer zegt: 'Auke Bloembergen heeft, als hoogleraar en vervolgens als raadsheer in de Hoge Raad, een nauwelijks te overschatten bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het recht in Nederland, het denken over rechtsvinding en rechtsvorming, de verhouding tussen privaat- en publiekrecht en in het bijzonder ook het aansprakelijkheidsrecht. Generaties studenten hebben mogen profiteren van de kennis en de diepgaande inzichten van deze scherpzinnige generalist. Voor zijn promovendi was hij een immer betrouwbaar baken, lokaal en constructief'.

daad – verrichtte.⁷ Nadien zou hij deze werkwijze ook aan zijn promovendi aanbevelen.

Het proefschrift behandelt zoveel onderwerpen, dat het moeilijk is hier een beeld, laat staan een volledig beeld van te geven. In plaats daarvan wijs ik op een aantal passages, waarin Bloembergen zijn tijd duidelijk vooruit was. ‘Alles of niets’, luidde vroeger de regel op het punt van schadevergoeding en menigeen meent dat eerst de Tilburgers hier een einde aan hebben gemaakt. Maar in zijn dissertatie verdedigt Bloembergen reeds dat op het beginsel van de volledige schadevergoeding zoveel uitzonderingen bestaan ‘dat men zich kan afvragen of die regel iets te betekenen heeft’. Elders schaaft hij zich enthousiast achter Kösters strijd tegen de ‘toverformule’ van de adequate veroorzaking. Zijn verhandeling over schadebeperking met behulp van reservematerieel is ook na vijftig jaar alleszins het lezen waard.

‘Mijn plan’

Wat heeft Bloembergens dissertatie voor het Nederlands rechtsleven betekend? Het was de eerste volwassen handleiding over schadevergoeding bij onrechtmatige daad in ons land. Tegenwoordig zou een dergelijke handleiding vermoedelijk ook op schadevergoeding bij wanprestatie (toerekenbare tekortkoming) en ongerechtvaardigde verrijking zien. Maar medio jaren zestig hadden we nog geen uniforme regeling voor alle vormen van wettelijke verplichtingen tot schadevergoeding, zoals dat thans met afdeling 6.1.10 BW het geval is. Niet alleen wordt geldend recht grondig geanalyseerd, vrijwel steeds komt Bloembergen ook met een solide eigen mening. Een enkele keer is deze geformuleerd met dank aan eerdere auteurs, zoals aan de eerder genoemde Köster met zijn later door de Hoge Raad aanvaarde en door de wetgever gecodificeerde leer van de toerekening naar redelijkheid. Dissertaties behoren niet tot de standaardliteratuur van de doorsnee praktijkjurist. Daarom verdient het aanbeveling om zijn ideeën ook in gepopulariseerde vorm aan de man/vrouw te brengen. In zijn Leidse inaugurele rede kon Bloembergen een nadere invulling geven aan een thema waarop hij in zijn dissertatie al had gedeut: de verkeersaansprakelijkheid. Vervolgens kreeg hij de gelegenheid om zijn ideeën nog meer voor het voetlicht te

⁷ Zie Auke R. Bloembergen, *Veertig jaar losbladigen/Gedachten en herinneringen*, Deventer: Kluwer, 2000, 51 p.

brengen, toen de Nederlandse Juristen-Vereniging hem uitnodigde te preadviseren over verkeersaansprakelijkheid. Die ideeën ('Mijn plan') waren toen – en nu nog – zo radicaal, dat ze weinig instemming vonden. Bloembergen stelde onder meer voor om het regresrecht van de sociale verzekeraar en – goed voor menig borreltafelgesprek – de aansprakelijkheid van de automobilist af te schaffen. Nadien bleef hij regelmatig over dit onderwerp schrijven, zeker toen hij inzag dat de opeenvolgende regeringen er geen belangstelling voor hadden.

Ook op een ander vlak is enige PR raadzaam, te weten richting het buitenland. Bloembergen verzorgde in 1970 over verkeersaansprakelijkheid het algemeen rapport voor de Académie Internationale de Droit Comparé. Dat gaf hem de mogelijkheid om met zijn ideeën ook naar buiten te treden. In die tijd waren er nog geen projecten als de Principles of European Tort Law en het Trento/Torino Common Core of European Private Law project, maar anders zou Bloembergen hier ongetwijfeld graag in hebben geparticipeerd. Nu bleven zijn buitenlandse contacten beperkt tot die met individuele onderzoekers zoals André Tunc⁸ (Parijs) en Leo Weyers (Frankfurt).

Wie ooit gepromoveerd is in de rechten, kent het gevoel: waar blijft toch de aankondiging in het *Juristenblad*, de recensie in *Themis*? Bloembergen heeft daar niet lang op hoeven te wachten. In het *Juristenblad* schrijft Jim Polak een lovende aankondiging (*NJB* 1965, p. 674). En in *Themis* komt Henri Schut met een prachtige recensie: 'De keuze van het onderwerp kan (...) bijzonder gelukkig worden genoemd'; 'Het boek is met grote kennis van zaken en in een zeer heldere taal geschreven. (...) De inzichtelijke presentatie van de stof wordt nog bevorderd door het gebruik van een beperkt aantal in het algemeen goed gekozen voorbeelden en door een tactische dosering van rechtsvergelijkende gegevens. (...) Het is een knap gecomponeerd boek dat ongetwijfeld ook buiten de studeerkamer veelvuldig geraadpleegd zal worden.' Schut treedt overigens ook in discussie met de jong gepromoveerde. Hij prefereert een andere wijze van behandeling. Het probleem is niet bij welke schade, maar van welke omstandigheden geabstraheerd moet worden. Schut wil ook niet de formule van het redelijkerwijs te verwachten gevolg

⁸ Bloembergen heeft Tunc herdacht in *Levensberichten en herdenkingen*, Amsterdam 2001, p. 67-73.

geheel opgeven. De toerekening naar redelijkheid acht hij veel te open: ‘Zulks scheidt grote onzekerheid, zowel voor partijen die maar hebben af te wachten tot welke “redelijke” beslissing de rechter zal komen op wie weet wat voor grond, als voor de rechter zelf die maar moet raden welke overwegingen bij zijn beslissing een rol mogen spelen’. Schut toont zich ten slotte niet overtuigd door Bloembergens pleidooi voor het afschaffen van het regresrecht van de sociale verzekeraar: ‘Het argument van de eenvoud acht ik niet beslissend in vragen die de maatschappelijke orde raken.’⁹

Een generatie later

Hoe is het de dissertatie nadien vergaan? In de eerste plaats valt hierbij te denken aan mogelijke verwezenlijking van de in het proefschrift neergelegde ideeën in de doctrine en in de wetgeving. Achttien jaar na de verdediging heeft Bloembergen zelf de balans opgemaakt. Op dogmatisch terrein viel die niet ongunstig uit, zo oordeelde hij, maar van zijn voorstel tot afschaffing van het verhaalsrecht van de sociale verzekeraar is, na een eerste succes, weinig terechtgekomen en met de ‘Tijdelijke regeling verhaalsrechten’ (art. 6:197 BW) toonde hij zich uitgesproken ongelukkig. Nadien heeft hij zich nog diverse malen kritisch uitgelaten over de regeringsplannen met de verkeersaansprakelijkheid en over de ontwikkeling van het schadevergoedingsrecht in het algemeen.

In de tweede plaats kan gedacht worden aan plaatsen in de doctrine waarin auteurs met Bloembergen in discussie treden. Bij ontstentenis van een betrouwbare citatie-index zullen we zelf moeten turven. Nemen we het meest vooraanstaande handboek, Asser-Hartkamp & Sieburgh, deel 6-II (2013) dan tellen we in het eerste onderdeel niet minder dan tien verwijzingen naar de dissertatie en zijn Nieuw BW-monografie. Daar blijft het niet bij. Naar Bloembergens aandeel in de losbladige *Schadevergoeding* en door Bloembergen geannoteerde arresten wordt geregeld verwezen. Ook de – eertijds door Bloembergen gehoordredigeerde – losbladige bundel *Schadevergoeding* staat ruim veertig jaar na dato nog vol verwijzingen naar *Schadevergoeding bij onrechtmatige daad*.

Meer nog dan door deze citaten wordt het belang van Bloembergen vijftig jaar later geïllustreerd door de publicaties die alleen al in november en

⁹ G.H.A. Schut, *RM Themis* 1966, p. 172-181.

december 2016 verschenen – nog voor zijn overlijden tot juridisch Nederland was doorgedrongen. Dat is in de eerste plaats in het preadvies van Marnix Hebly en Siewert Lindenbergh over schadebegroting voor de Vereniging voor de vergelijkende bestudering van het recht van België en Nederland: daarin wordt Bloembergen vijftien maal geciteerd.¹⁰ In een door Lindenbergh geredigeerde bundel opstellen van Rotterdamse studenten vinden we een citaat van Bloembergen.¹¹ In twee dissertaties welke in november 2016 uitkwamen, wordt het werk van Bloembergen geciteerd, te weten in de proefschriften van Lukas van den Berge over bestuursrecht¹² en Marnix Snel over rechtsvinding door de doctrine.¹³ In de Snijders-bundel wordt Bloembergen in herinnering gebracht.¹⁴ En in het decembernummer 2016 van *Ars Aequi* put vicepresident van de Hoge Raad Floris Bakels uit de publicaties van Bloembergen voor het vinden van de kwaliteiten van een goede annotatie,¹⁵ terwijl Jeroen Chorus één nummer later wijst op de betekenis van Bloembergen als NJ-annotator.¹⁶

In zijn boek over de wetenschappelijke beoefening van het burgerlijk recht tussen 1940 en 1992 noemt Corjo Jansen Bloembergen op vijftien plaatsen, na juristen als Meijers, Beekhuis, Van Oven, Scholten en H. Drion, maar vóór Van Dunné, Pitlo en Schoordijk.¹⁷

10 Marnix Hebly en Siewert Lindenbergh, *Schadebegroting en tijdsverloop/Over schade als veranderlijk verschijnsel, en wat dit betekent voor het schadevergoedingsrecht*, preadvies Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, 2016, p. 301-361. Vergelijk p. 303: 'In Nederland heeft in het bijzonder Bloembergen de in het schadebegrip besloten liggende elementen uitgewerkt. (...)':

11 J.W. Silvius, Voordeelstoerekening volgens het arrest Verhaeg/Jenniskens, in: S.D. Lindenbergh, H.N. Schelhaas (red.), *Precies privaatrecht*, Den Haag: Boom, 2016, p. 45.

12 Lukas van den Berge, *Bestuursrecht tussen autonomie en verhouding/Naar een relationeel bestuursrecht*, diss. Utrecht, Den Haag: Boom, 2016, 359 p.

13 Marnix Snel, *Meester(s) over bronnen/Een empirische studie naar kwaliteitseisen, gevaren en onderzoekstechnieken die betrekking hebben op het brongebruik in academisch juridisch-dogmatisch onderzoek*, diss. Tilburg, Den Haag: Boom, 2016, 261 p.)

14 Elselique Hoogervorst, Pauline Memelink, Een kwart eeuw feiten en ervaringsregels van algemene bekendheid, in: Jaap Hijma, *Een kwart eeuw/Privaatrechtelijke opstellen, aangeboden aan prof. mr. H.J. Snijders, ter gelegenheid van zijn emeritaat*, Deventer: Wolters Kluwer, 2016, p. 190: 'Twintig jaar geleden schreef Bloembergen "Iets over ervaringsregels in cassatie".'

15 *Ars Aequi* 2016, p. 984-989.

16 Jeroen M.J. Chorus, Noten van HJS en de feitenrechter, *Ars Aequi* 2017, p. 65-69.

17 C.J.H. Jansen, *De wetenschappelijke beoefening van het burgerlijke recht tussen 1940 en 1992*, Deventer: Wolters Kluwer, 2016, 196 p. Zie echter voor een tweede reeks van referenties het voorgaande deel over 1800-1940.

Hoogleraar in Leiden

In Duitsland kent men, anders dan in Nederland, de regel dat wie voor benoeming tot hoogleraar in aanmerking wil komen, na zijn promotie – die aldaar in twee jaar, dat wel, pleegt te worden afgerond – nog een tweede boek, een *Habilitationsschrift*, moet produceren. Daarbij moet worden aangekend dat sommige Nederlandse dissertaties zich goed met een *Habilitationsschrift* laten vergelijken, De stelling laat zich bewijzen aan de hand van diverse voorbeelden, waaronder Bloembergens eigen proefschrift. Nog voor zijn promotie werd hij al gepolst voor de opvolging van Jan Drion als hoogleraar aan de Universiteit Leiden. Zelf merkt hij daarover op in een interview met Kluwers Peter van Oosten de Boer: ‘Er was in Leiden een opvolger nodig voor J. Drion, die in maart 1964 plotseling was overleden. H. Drion kende mij natuurlijk van het werk aan de losbladige *Onrechtmatige daad* [waarvan H. Drion hoofdredacteur was, EH]; hij wist dus dat ik kon schrijven – en hij wist ook dat ik aan het promoveren was. Hij heeft gewoon het manuscript van mijn proefschrift opgevraagd en mij op die basis voorgedragen voor het hoogleraarschap’.¹⁸

In Leiden heeft Bloembergen het naar zijn zin, vooral op het punt van onderzoek en begeleiding van promovendi. Bestuurlijke aangelegenheden trekken hem minder, getuige het volgende citaat, na een studieverblijf van een jaar aan het Nederlands Instituut voor Voortgezet Wetenschappelijk Onderzoek op het Gebied van Mens- en Maatschappijwetenschappen (NIAS) toen nog te Wassenaar (thans in Amsterdam): ‘nu ik weer terug moet naar de “kille”, dat wil zeggen naar een vakgebied dat overspoeld wordt door studenten, naar een faculteit waar het moderne democratiespel voorals nog (?) op een vrij honorabele, maar niettemin tijdrovende wijze gespeeld wordt en naar een universiteit die steeds meer de tijd verzwelgende trekken van een bureaucratie gaat vertonen’ (*Bloembergens Werk*, p. 307-308).

Ander wetenschappelijk werk

Bloembergen is geen *one issue* man. Hij richt zijn aandacht op veel onderwerpen buiten de schadeverzekering. Een klein overzicht, ontleend aan zijn verzameld werk: exoneratieclausules, toestemming en eenzijdige rechtshandeling, overeenkomsten met de overheid, de eenheid van privaatrecht en

¹⁸ Response/Kluwer Rechtswetenschappen oktober 1997, p. 1 en 2.

administratief recht, interne rechtsvergelijking, de open wetenschap van het privaatrecht. Bij wege van voorbeeld zal ik kort ingaan op het thema rechts-eenheid.¹⁹ Bloembergen werkte aan dit thema gedurende een sabbatsjaar aan het eerdergenoemde NIAS. Allereerst excuseert hij zich voor het feit dat hij de voorgenomen studie niet heeft kunnen voltooien: 'Ik geef algemene beschouwingen en spits die vervolgens toe op een eenheid in de begrippen. Maar het eenheidsthema reikt bepaald verder: denk aan de eenheid in normen en beginselen en aan de eenheid van de mensen die het recht maken en toepassen (wetgever, rechter, balie, notariaat, wetenschap). Belangrijker is nog dat er veel meer verschijnselen in het grensgebied van privaatrecht en administratief recht te situeren zijn en dat er meer optieken mogelijk zijn'. Vervolgens bespreekt de auteur het rechtssysteem en de rechtseenheid in het algemeen. Dan onderzoekt hij in welke elementen de eenheid gestalte krijgt en wat eenheid eigenlijk is. De centrale vraag is zijns inziens waarom wij de eenheid moeten verwerklijken; de rechtsgelijkheid, de tegenspraken, de rechtseenvoud en de rechtszekerheid zijn daarbij zijn handvaten. Bloembergen sluit af met het signaleren van tegenkrachten. Daarna stort hij zich op de eenheid in de begrippen en vertelt hoe dat deel is ingedeeld.

Het tweede onderdeel is aan deze eenheid in begrippen gewijd. De auteur begint met aandacht voor taal: het zijn woorden die de afbakening van begrippen in het recht mogelijk maken. Dan volgt een paragraaf over begripsvorming in het recht, gevolgd door een betoog over de eenheid in de begrippen. 'Door al deze terreinverkenningen is hopelijk de eigenlijke stelling enigszins stormrijp geworden. Bij de bestorming zal ik mij wapenen met de hiervoor gesmede wapenrusting van de eenheid, te weten de gelijkheid, de systeemconsistentie, de rechtszekerheid en de eenvoud. Nadat hij zich een tweetal korte uitstapjes naar de begripsvorming door de rechter en door de wetgever heeft veroorloofd, sluit Bloembergen af met een citaat van de naar Amerika uitgeweken Duitse jurist Wolfgang Friedmann: 'People often ask me whether I am primarily a "public" or a "private" law man. My answer is that I am – or at least would like to be – both. The distinctions are more fluid and must be overcome'. En hij verbindt daar de conclusie aan: 'Wij zullen als juristen intensief over die eenheid moeten gaan werken en blijven werken'.

19 A.R. Bloembergen, De eenheid van privaatrecht en administratief recht, *Bloembergens Werk* (1992), p. 305-351.

Nachwuchs

Het onderdeel van zijn werk dat Bloembergen in Leiden naar eigen zeggen de meeste vreugde heeft bereid was het werken met promovendi. Twaalf promovendi heeft Bloembergen begeleid: C.W. Claassen,²⁰ Bart Groen,²¹ wijlen Gert-Jan de Groot,²² Donald Knijff,²³ Rinus Mendel,²⁴ wijlen Hans Nieuwenhuis (cum laude),²⁵ Constant van Nispen (cum laude),²⁶ Willem van Schendel,²⁷ Henk Sniijders,²⁸ Jean Sonnekus,²⁹ Jaap Spier³⁰ en schrijver dezes (cum laude).³¹ Uit eigen ervaring kan ik getuigen dat hij zijn promovendi inhoudelijk een – toen nog niet algemeen gangbare – grote mate van vrijheid gunde, maar wel goed op de voortgang toezag. In zijn afscheidscollege merkt hij hierover op: ‘Dat betekent dat de ouderen belangstelling moeten hebben voor het werk van de jongeren, dat zij dat moeten stimuleren en dat zij tijd moeten uittrekken voor het lezen van werkstukken en voor discussie. Het betekent ook dat zij een zekere voortgangscontrole moeten uitoefenen op het werk van de jongeren. Zelf heb ik steeds geprobeerd aan deze begeleiding een hoge prioriteit te geven (...)’. Stimulerend was dat aan hem voorgelegde hoofdstukken steevast binnen enkele dagen rijkelijk voorzien van commentaar retour kwamen. Bloembergen hield zijn promovendi voor, niet steeds met succes, dat zij beknopt moesten zijn: ‘Ik heb later gepoogd het ook mijn promovendi voor te houden – dat een dissertatie niet zo dik als de mijne (420 bladzijden tekst) moet zijn. De helft moet voldoende zijn. Het zou dan ook niet nodig geweest zijn er – naast andere werkzaamheden – acht jaar aan te werken’. Bloembergen stond achter zijn promovendi, ook als zij met een

20 C.W. Claassen, *Toerekening van voordelen bij de vaststelling van de schadeloosstelling voor onteigening*, Deventer: Kluwer, 1982, 217 p.

21 H.A. Groen, *Overheidsvergunning en onrechtmatige daad*, Deventer: Kluwer, 1977, 96 p.

22 G.J. de Groot, *Vergoeding van planschade*, Deventer: Kluwer, 1982, 207 p.

23 D. Knijff, *Gebrekkige zaken*, Deventer: Kluwer, 1973, 176 p.

24 M.M. Mendel, *Het statutaire doel van de naamloze vennootschap*, Deventer: Kluwer, 1971, 240 p.

25 J.H. Nieuwenhuis, *Drie beginselen van contractenrecht*, Deventer: Kluwer, 1979, 164 p.

26 C.J.J.C. van Nispen, *Het rechterlijk verbod en bevel*, Deventer: Kluwer, 1978, 503 p.

27 W.A.M. van Schendel, *Vertegenwoordiging in privaatrecht en bestuursrecht*, Deventer: Kluwer, 1982, 253 p.

28 H.J. Sniijders, *Rechtsvinding door de burgerlijke rechter/Een kwantitatief rechtspraakonderzoek bij de Hoge Raad en de gerechtshoven*, Deventer: Kluwer, 1978, 268 p.

29 J.C. Sonnekus, *Die privaatrechtelijke bescherming van die huwelijk*, Pijnacker: Dutch Efficiency Bureau, 1976, 349 p.

30 J. Spier, *Overeenkomsten met de overheid*, Deventer: Kluwer, 1981, 221 p.

31 E.H. Hondius, *Standaardvoorwaarden/Rechtsvergelijkende beschouwingen over standaardisering van kontraktsbedingen en overheidstoezicht daarop*, Deventer: Kluwer, 1978, 956 p.

slagroomtaart in het gelaat werden geconfronteerd.³² Verschillenden van hen – Groen, Mendel, Nieuwenhuis, Van Nispen, Sniijders, Sonnekus, schrijver dezes – zouden zelf ook de functie van hoogleraar vervullen.

Ooit kregen – sommige – hoogleraren die met emeritaat gingen bij gelegenheid van hun afscheid een gezelschap kregen aangeboden, dat (half)jaarlijks bijeen zou komen om over een juridisch onderwerp van gedachten te wisselen. De Amsterdamse Offerhauskring was vermoedelijk het meest bekende van deze gezelschappen.³³ Leiden kende al de Studiekring Drion toen vervolgens het Bloembergenschap werd opgericht – en nadien De Kleijne Klub. Tweemaal per jaar kwam het Bloembergenschap gedurende ruim twintig jaar – van 1980 tot 2001 – in Leiden bijeen, daartoe opgewekt door de steeds hilarische convocatien van de ‘klerk’ van het schap, Willem van Schendel.³⁴ Inmiddels lijkt deze tijd voorbij, want geen van de genoemde gezelschappen is nog in leven.

De gelukkige rechtsvinder

Er is een tijd geweest waarin het kon voorkomen dat de gehele civiele kamer van de Hoge Raad die een zaak moest beslissen uit Leidse civilisten bestond. Ook Bloembergen maakte de – enkele – reis naar het Haagse Plein (nadien Kazernestraat en thans Korte Voorhout). Het geheim van de raadkamer staat er aan in de weg om te doorgronden in welke mate hij de rechtspraak van de Hoge Raad heeft beïnvloed. Een teleurstelling laat zich een enkele keer wel raden. Zelf merkt hij op: ‘De oplettende lezer zal bemerken dat er verschil is tussen de benadering in mijn dissertatie (nr. 150) en die van het arrest, dat mede door mij is geweest. Ik volsta met deze constatering.’³⁵ In zijn noot onder Deka-Hanno/Citronas (HR 20 juni 1986, NJ 1987, 35) spreekt

32 Zie de discussie tussen Ulli Jessurun d’Oliveira en Bloembergen in *NJB* 1979, p. 228, 418-421, 535-539 en de poëtische terugblik hierop van Willem van Schendel:

‘Thuis heb ik nog een slagroomtaart
zorgvuldig al die tijd bewaard
als toppunt van commotie
de passie van de Schrijver kent
geen treffender equivalent
wij zagen, één keer, zijn
emotie’.

33 Zie A.A.H. van Hoek *et al.*, *Offerhauskring vijftig jaar/Jubileumbundel ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Studiekring ‘Prof. Mr. J. Offerhaus’(1962-2012)*, Den Haag: Boom, 2012, Voorwoord.

34 Zie de terugblik in J. Spier & W.A.M. van Schendel (red.), *Schadevergoeding: een eeuw later. Opstellen aangeboden aan mr. A.R. Bloembergen*, Deventer: Kluwer 2002, 207 p.

35 Bloembergens Werk 1992, p. 493 en 498.

annotator Van der Grinten er zijn verwondering over uit dat Bloembergen, die in zijn noot onder *Securitor*, *NJ* 1979, 362 forse kritiek had op deze werking van aansprakelijkheidsbedingen tegenover derden daar in Deka-Hanno geen afstand van neemt.

Wel kenbaar als vrucht van Bloembergens ideeën zijn de conclusies die hij na zijn terugreden uit de Hoge Raad als waarnemend advocaat-generaal nam. Dat zijn vaak juweeltjes om te lezen. Het lijkt wel of hij zich hier pas goed kan uitleven. Enkele voorbeelden zijn te vinden in *Bloembergens Werk*, de verzamelde geschriften die hem in 1992 werden aangeboden bij gelegenheid van zijn afscheid als voltijds raadsheer in de Hoge Raad.³⁶ Nog later gaat hij rechtspraak annoteren. Vrucht van zijn Haagse tijd is ook de Academievoordracht *Ubi iudicia deficiunt incipit bellum*.³⁷ Dat Bloembergen van het Haagse werk heeft genoten, blijkt – naar eigen zeggen – uit de titel die hij meegaf aan de rede die hij in 1992 te Maastricht uitsprak als voorzitter van de Nederlandse Juristen-Vereeniging: ‘De gelukkige rechtsvinder’.³⁸

Epiloog

De betekenis van Bloembergen, lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) sinds 1991, is bij diverse gelegenheden geschetst.³⁹ Lezenswaard is de beschouwing van Herman Schoordijk, die Bloembergen al vanaf rond 1945 kende (van de cricketsport). Schoordijk moet weinig hebben van de naoorlogse rechtenopleiding in Utrecht en Leiden (‘sterk positivistisch’), maar moet erkennen dat Bloembergen desondanks fraaie artikelen schreef en al vroeg oog had voor de niet-juridische context. Groot acht hij Bloembergens invloed op de toenadering van privaatrecht en bestuursrecht.⁴⁰ Het proefschrift over schadevergoeding bij onrechtmatige daad blijft in ons land vooralsnog een standaard voor het *Habilitationsschrift* – het superproefschrift dat de auteur meteen een hoogleraarspost oplevert.

36 Y.G. Blei Weissmann et al. (red.), *Bloembergens Werk*, Deventer: Kluwer, 1992, 623 p.

37 A.R. Bloembergen, *Rechtspleging in balans/Ubi iudicia deficiunt incipit bellum/Het beroep op de rechter in onze volgroeide rechtsstaat*, KNAW-voordracht 8 mei 1995, Arnhem: Gouda Quint, 1995, 55 p.

38 Bloembergens Werk 1992, p. 585-590.

39 Een hier niet besproken facet van het werk van Bloembergen is het annoteren van arresten – zie M.J. Cohen, *Over het annoteren van arresten: Bloembergen over de Staat/Romulus en de Staat/Nordström*, Leiden: Bureau onderzoek van onderwijs, memorandum 383-77, 1977, 64 p. Zie ook de nog te verschijnen *Ars longa vita brevis* door Willem van Schendel in *Ars Aequi* 2017.

40 *NTBR* 1997, p. 237-242.